

כי דבריו של הגרצפ"פ זצ"ל הם כקילורין לעינים בהלכה זו, שבביטול הרצון לגרש נחתינן מצד ביטול השליחות, ובזה ודאי צריך עדים, וכנ"ל.

סימן כב: עליה לא"י בניגוד לרצון ההורים

שאלה נשאלה מטעם מדריכים של תנועות נוער דתיות באר"ב העוסקים במתן חינוך לעליה לארץ לחניכיהם, וזה בניגוד לרצון הוריהם. השאלה היא האם אין פגיעה במצוות כיבוד או"א בעליה לארץ בניגוד לרצון ההורים, וכן, אם מותר וראוי למדריכים לחנך לקראת זה.

כבר דן בכיו"ב בשו"ת מבי"ט סי' קל"ט, ומי"מ מכיון שכל מקרה יש לו צדדי עיון משלו, שניתני בע"ה הלכה זו לברר השאלה מתוך המקורות, ואין ביהמ"ד בלי חידוש. ועי' בהתוה"מ קובץ ג' עמ' קנ"ב: קובץ י"א-י"ג עמ' רנ"ז ואילך, ועמ' ר"ע ואילך.

א.

בב"מ (ל"ב. וכ"ה יבמות ו') ת"ר מנין שאם א"ל אביו הטמא או שא"ל אל תחזיר שלא ישמע לו ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, כולכם חייבים בכבודי.

וברמב"ם (פ"ו מממרים הי"ב): מי שא"ל אביו לעבור על דברי תורה בין שא"ל לעבור על מצות ל"ת או לבטל מ"ע, אפילו של דבריהם ה"ז לא ישמע לו שני איש אמו וכו' כולכם חייבים בכבודי. ובכ"מ שם הסביר במש"כ הר"מ, אפי' בשל דבריהם: נראה הטעם משום דכיון דקיי"ל דכל מילי דרבנן אסמכוהו אלאו דלא תסור, ה"ה ככל דברי תורה, ע"כ. וכ"ה בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סט"ו). והנה בענין ישיבת א"י דעת הרמב"ן שהוא מצוה מה"ת בכל הדורות (בהשמטות לסהמ"צ מצ' ד'). ובדעת הרמב"ם נחלקו הדעות, לדעת האב"ן (יו"ד תנ"ד ה"ז) גם הרמב"ם מודה שהוא מה"ת. אכן לפי הרשב"ש וכן לפי סי' פאה"ש (הו"ד בס' ארץ חמדה עמ' כ--כו) לפי הר"מ, מצות ישיבת א"י היא **מדרבנן**.

א"כ לנידון שלנו לכאורה לכל הדעות **לא חלה** בזה מצות כיבוד או"א, אם לדעת הרמב"ן (ולהני דסברי שגם דעת הר"מ היא כן) הרי זה כא"ל לעבור על של תורה. ואפילו אם נפרש כהני שיטות בר"מ שהיא רק מדרבנן, הרי כנ"ל גם באומר לעבור על דבריהם נמי לא ישמע לו, כדי הר"מ. ואם אמנם י"ל, לפי הסבר הכ"מ הנ"ל בר"מ, שהוא מצד הלא תסור שהופך הדרבנן נמי לדאורייתא, דלפי' מיתלי תלי במחלוקת הר"מ והרמב"ן (בסה"מ שורש א') אי לא תסור הוא מה"ת במצוות דרבנן כדעת הרמב"ם שם, או שאינה אלא אסמכתא כדעת הרמב"ן, ולפי הרמב"ן כיון שאי"ל אלא מדרבנן אין לנו שמצוה דרבנן תעמוד נגד כיבוד או"א דאורייתא, וכמו שמביא שם בא"ד משבת קכ"ח ועוד כ"מ, שאמרו אתי דאורייתא ודחי דרבנן. מ"מ לעניננו אין נפ"מ מזה, שהרי לרמב"ן מצות ישיבת א"י היא מן התורה, א"כ ודאי דלא ישמע לו בזה. א"כ לכל הדעות אין חל בזה מצות כיבוד או"א, אם מפני שזה נגד התורה, ואפי' אם ננקוט בדעת הר"מ שהיא מדרבנן, הרי לר"מ לשיטתיה, גם כשאומר לעבור בדרבנן אין שומעין לו. כ"נ לכאורה בפשיטות. אכן אם נעיין בדבר נמצא שזה עדיין צ"ע.

ב.

איתא בקידושין (ל"א:): רב אסי הו"ל אמא זקנה וכו' שבקה ואזיל לא"י. שמע דקא אזלה אבתריה. אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל מהו לצאת מא"י לחו"ל א"ל אסור. לקראת אמא מהו א"ל איני יודע וכו', א"ל נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום. ומבואר שם בגמרא שהיתה כונתו של ר"י לברכו, הרי שהסכים ליציאתו לבסוף. וס' המקנה ביאר שמ"ש קודם איני יודע היינו לא שנסתפק בדבר, אלא שמצוות אלו של ישיבת א"י וכיבוד א"י **שקולות** הן, והדבר ע"כ תלוי ברצונו והכרעתו, ומביא ראיה לזה מיעקב אבינו שיצא עפ"י ציוויו של יצחק לחו"ל, הרי שזה אינו אסור. (עיי"ש שביאר שכיון שכן אי"ז אלא רשות ע"כ הוצרך יעקב אבינו וכן רב אסי בסוגין לברכה). ונראה שמ"ש שמצוות אלו הן שקולות היינו בכה"ג שהן עומדות לפנינו, שהישיבה היא בשוא"ת והכיבוד הוא בקו"ע, שאעפ"י הן שקולות והרשות בידו לקיים הכיבוד בקו"ע. דאי שתיהן כשלעצמן שקולות והרשות בידו לקיים הכיבוד בקום ועשה. נראה שהיה צריך להכריע בשב ואל תעשה, ולא היה שייך להשאיר את זה לבחירתו. וראיה לדבר ממה שמצינו בב"מ (ל). לכהן והיא בביה"ק, דפריך פשיטא האי עשה והאי ל"ת ועשה וכו', ופירש"י שאעפ"י שגם בהשבת אבידה הוי נמי ל"ת, אין ל"ת מועיל לדחות ל"ת. ואילו היה דין בששתיהן שקולות הרשות בידו לבחור כרצונו, א"כ מאי פריך, הא איצטריך קרא שאין לו רשות לבחור בהשבת האבידה ולטמא עצמו, דהכא והכא איכא עשה ול"ת. אלא פשוט דבכה"ג כיון שצריך לעשות מעשה יש הדין בשוא"ת. וא"כ ה"נ בניד"ד, אלא צ"ל כנ"ל שמצות כיבוד **עדיפא** ממצות ישיבת א"י, וע"כ **בגוונא דא** שמצות הישיבה יקיים בשוא"ת, והכיבוד בקו"ע לדחות מצות הישיבה במעשה, בזה שניהם שוין והרשות בידו. כצ"ל בכונת המקנה.

אכן מה שה"ר מיע"א צ"ע, שהרי יעקב יצא לשאת אשה, ובזה היציאה מותרת בפשיטות כמבואר בגמרא ע"ז י"ג, בפרט בכה"ג שהיה בדעתו לחזור (עי' תוס' שם, ויובא עוד להלן). ואם אמנם כל הרעיון הזה לצאת לשם לישא אשה לא בא לו אלא מרבקה ויצחק, עכ"פ בכה"ג ודאי שהיה מותר להם לצוותו ע"ז, והיה עליו מצוה לשמוע בקולם, כיון שלמטרה לישא אשה מותרת היציאה, א"כ אין אומרים לו לעבור על שום עבירה כלל. ונראה שגם אדם אחר מותר וראוי לו ליעץ למי שאינו יודע לגבי נישואי אשה בחו"ל, כיון דמותר לצאת לצורך זה בשופי.

גם מה שפירש דברי ר"י שאמר איני יודע במובן שניהם שקולים, לענ"ד אין הכרח להוציאם מידי פשוטם דלעולם **נסתפק** בדבר ומ"מ הוכרע **למעשה** להקל, וכדחזינן שרב אסי יצא ור"י הסכים על ידו, כיון שהדבר בספק

הרשות בידו לבחור כרצונו, ואפי' לדעת הרמב"ן ששיבת א"י היא מה"ת י"ל, של"ש בזה ספיקא דאורייתא לחומרא, כיון שגם מצות כיבוד או"א היא ג"כ מה"ת. ע"כ אין בזה הכרעה כלל, והדבר נתון בידו.

ג.

והנה מה היה תוכנה של יציאת רב אסי לחו"ל, יש בזה ג' דעות : רש"י פי' במ"ש נתרצית לצאת, 'סבור היה שדעתו לחזור למקומו' : יחזירך לשלום, 'למקומך'. הרי שמפרש שגם יציאה מוחלטת הותרה. אכן במהרש"א וכן במהרי"ט (בחיד' לקיד') תמהו עליו שאין משמעות הגמרא אלא ביציאה לקראתה לפי שעה. ומפרש המהרש"א הכונה, שהיה באמת הדיון על יציאה ע"מ לחזור כי ג"ז הוא באיסור, וא"ל איני יודע, 'ומשום דמצות כיבוד או"א היה חביב עליה דרב אסי הדר אתי לפני ר"י להתיר לו ספיקו, וא"ל ר"י נתרצית לצאת משום כיבוד אס, המקום יחזירך לשלום לכאן לא"י".

ונראה בכונת דבריו, שבעצם מצד הספק שבדבר היה מותר לו לצאת וכמשי"כ לעיל, וזה שבא עוד פעם לפני ר"י לא היה זה אלא בכדי שיאמר לו בפירוש להתיר, שלא רצה לעשות על דעת עצמו, ור"י העניק לו ברכתו ג"כ מטעם הנ"ל שזה מותר מחמת ספק, דאל"ה אינו מובן מה בכך שהיתה מצוה זו חביבה עליו, אטו בשביל זה יכולה להיות מוכרעת ההלכה, אע"כ כנ"ל. כ"נ לכאורה. והמהרי"ט תמה על מה שמשמע מהסוגיא כאילו היה בשאלה אם מותר לצאת לפי שעה, שבכה"ג גם לסחורה ולעסק מותר. ומ"ש בס"פ מי שאחזו כי הווי מופטרי רבנן מהדדי בעכו הוי מופטרי וכו' "מחמירים על עצמן היו לצאת ללא דבר, תדע דהיכי נפקי הנך דאזלי אינהו ללותן אטו הני רבנן והני לאו רבנן וכו'".

(דבריו אלה תמוהים מאד בענ"ד, שהרי יתכן שהללו היו רבנן מבבל שבאו לא"י ע"מ לחזור כדמצינו בריש גיטין, ולא יכלו מאיזה סבה שהיא להשתקע בארץ, כגון מחמת פרנסת ביתם (כמו שהוכיח ופסק המהרי"ט עצמו (יו"ד סי' כח), ובחזרתן ליום הני רבנן הקבועים בא"י).

ועפ"י מסיק שכל עיקר השאלה היתה אצל רב אסי מפני שהיה כהן, והאיסור אצלו לצאת גם לפי שעה מצד טומאת ארץ העמים כדמצינו ע"ז י"ג. והספק היה אי טומאה דרבנן נדחית בגלל כיבוד או"א בדומה למה שמותר לצאת לת"ת, "ולבסוף עמעם עליו והתיר לו משום כבוד אמו". והביא סיוע לדבריו מהירוש' סנהדרין (צ"ל : שביעית) פ' כלל גדול. וכן רואים שם באמת בפירוש בירוש' שם (ומובא עוד בכמה מקומות בירוש') והכל בקשר ליציאת כהן לחו"ל, עיי"ש. ועי' בפ"י מבעל ס' חרדים בירוש' ר"פ מי שמתו שפי' מה שאמר ר' יוחנן איני יודע, היינו שלא רצה להוציא מפיו היתר ליציאה לחו"ל, אעפ"י שזה מותר מצד הדין.

דברי המהרי"ט כאן הם בהתאם לשיטתו סוף כתובות שתמה במה שיוצא מהתוס' ע"ז י"ג. דמה שהתירו לצאת לחו"ל ללמוד תורה ולישא אשה הוא רק בע"מ לחזור, דאי בכה"ג גם לדבר הרשות מותר, והוא כפי שמפורש כן ברמב"ם (פ"ה מה' מלכים ה"ט). ע"כ פירש שלדברים אלה הותר גם ביוצא להשתקע. ועי' במשפט כהן (ס"קמ"ז) שמעלה שגם דעת התוס' להתיר לישראל לצאת לדבר הרשות, והתוס' בע"ז דנים על הברייתא שהמדובר על יציאתו של כהן. אכן בע"מ להשתקע לדעתם אסור גם לישראל ואפילו לת"ת ולישא אשה. ולפ"ז מוכרח לומר שהיה הדיון בהאי עובדא דרב אסי רק מצד היותו כהן וכירוש', אכן המהרש"א מפרש כנראה דברי התוס' ע"ז כהבנת המהרי"ט, שגם לישראל אסור אפילו בע"מ לחזור רק לדברים אלה. וע"כ הדיון בסוגין הוא גם לגבי ישראל.

ד.

ובדעת רש"י דנד מפשוטו ופי' שהדיון במ"ש נתרצית לחזור הוא בשרצה לחזור למקומו להשתקע. דלכאורה נראה, כי היה קשה לו מאחר שאליבא דאמת שרב אסי כהן היה וכדמוכח גם מהירושלמי הנ"ל, קשה אמאי לא הוזכר מזה בגמרא דילן מאחר שבמסקנא הותר גם לכהן לצאת, והרי חידוש זה היה צריך להשמיע בהדיא, ולמה לא הוזכר מזה. וכן קשה לפי המסקנא שגם לכהן הותר לצאת לכיבוד או"א אמאי לא הוזכר בברייתא דע"ז היתר היציאה רק לת"ת ולישא אשה (ועי' תוס' שם שחולקים על השאלות וסוברים שרק להני תרי מצוות הותר) כיון שגם לכיבוד או"א הותר, ומאי שייר דהאי שייר. לזאת פירש שלמסקנא הותר גם לצאת ע"מ להשתקע. וזהו היתר רק מחמת כבוד או"א, דאילו להני דבברייתא לא הותר אלא ע"מ לחזור כהתוס' הנ"ל. ומיושב אמאי לא הוזכר בסוגין ההיתר גם לכהן, דכיון שהמדובר להשתקע בזה אין הבדל בין כהן לישראל.

ולפ"ז למסקנא דמילתא יוצא לכאורה, שלשם כיבוד או"א מותר אפילו לעשות מעשה בקו"ע לצאת מא"י ולבטל מצות ישיבתה, אפילו בע"מ להשתקע בחו"ל. דלרש"י הרי כנ"ל הותר בכה"ג. ואף למהרי"ט שהדיון בע"מ לחזור, הרי עכ"פ הדיון הוא בכהן, ונמצא שהשוותה מצות כיבוד או"א לת"ת ולישא אשה שלדעתו באלה מותר לצאת גם בע"מ להשתקע, א"כ לשם כיבוד או"א נמי מותר בע"מ להשתקע כדרך שמותר לכהן לצאת בגללה. אכן צ"ע אליבא דמהרי"ט למה לא הזכירה הברייתא בהדי הני שמותר לצאת לכהן בגללם לחו"ל גם יציאה לשם כיבוד או"א.

שבתי וראיתי שמה שכתב בכונת דברי רש"י וממילא גם המסקנא מדבריו להלכה - אינו, וכונת דברי רש"י תונהר לנו יפה עפ"י דברי תוס' ר"י הזקן בסוגין שכי' וז"ל : נתרצית לצאת, שחשב שלא היה רוצה לכבוד אמו אלא שהיה רוצה לחזור. ונראית כונת דבריו שלא מסתבר כלל שר"י חזר בו ממה שהיה מסופק קודם, ואעפ"י שזה ודאי מוכרח לומר שמכח הספק עצמו היה מותר להכריע להתיר, שהרי רב אסי באמת יצא בכונה רק לקראת אמו ולכבודה כדמוכח מהסוגיא, מ"מ לא היה ר"י סותם הדברים ; אע"כ ר"י טעה בכונת רב אסי וסבר שדעתו היתה לחזור למקומו, פי' שסבר שרב אסי היה ככל הני רבנן שכל עיקר עלייתם לארץ לא היתה אלא לזמן ללמוד תורה ואח"כ לחזור לבבל, וכפי שהבאנו לעיל שבכה"ג מותר בתנאים שהיו"ל, ולא לכבוד אמו רצה לצאת אלא סתם היתה דעתו לחזור למקומו, ולזה העניק לו ברכתו. וברור שלזה כיון גם רש"י בדבריו שכי' שסבור היה שדעתו לחזור למקומו, היינו שלא היה המדובר כאן ביציאה לשם כיבוד או"א, אלא חזרה רגילה של מי שעלה לארץ לזמן וכנ"ל. ומעתה אין לנו כלל מתוך דברי רש"י היתר יציאה ע"מ להשתקע בחו"ל לשם קיום מצות כיבוד או"א, כי לא ע"ז

נסב כלל הדיון, ואין לנו מתוך הסוגיא אלא היתר יציאה לזמן, כפי שנהג למעשה רב אסי עפ"י ספיקו של ר' יוחנן שפסק בזה למעשה לקולא, וכמשי"כ לעיל. ומעתה הן תחזור גם לרש"י ולתוס' הקושיא שהערכו לפי המהרי"ט, מאחר שמותרת היציאה לחו"ל ע"מ לחזור לשם מצות כיבוד או"א, למה לא הוזכר מזה בברייתא יחד עם ההיתר לצאת לת"ת ולישא אשה? ואף אם נאמר דגם לברייתא היה הדבר ספק כשם שנסתפק בזה ר' יוחנן (מה שנראה כדוחק כשלעצמו), הרי עכ"פ כיון שמחמת הספק זה מותר למעשה, למה לא הביאו זאת, או להביא זה בתור ספק.

כמו כן עצם הספק אינו מובן, שהרי כנ"ל בראש הדברים אין מצות כיבוד או"א דוחה שום מצוה לא דאורייתא ואף לא דרבנן, וא"כ אי נימא שאעפ"כ הותר היינו שנאמר שבכה"ג לא גזרו חכמים איסור יציאה מהארץ. אך תשאל השאלה וכי במה עדיפה מצוה זו של כיבוד או"א על כל שאר המצוות, שהרי רק שתי מצוות אלו הותרו כפי שכי' התוס' וכן פסק הרמב"ם, והרי מצות כיבוד או"א אדרבא גריעא מכל המצוות, שאין בכוחה לדחות שום מצוה של דאורייתא ודרבנן? ומהיכא תיתי להסתפק בדבר זה, עד כדי להכריע למעשה לקולא?

וביותר תמוה לפ"מ שהעלינו שעפ"י המהרי"ט גם יציאה מוחלטת ע"מ להשתקע בחו"ל מותרת, וכן הרי דבריו מפורשים בשלהי כתובות הנ"ל שההיתר לת"ת ולישא אשה (כשאנו מוצא כאן) הוא גם בלהשתקע, והיאך תדחה המ"ע של ישיבת א"י שהיא מה"ת לדעת הרמב"ן ע"י מצוות אלה, בפרט ע"י מ"ע דכיבוד שאינה דוחה שום מצוה ממצוות התורה. וע"י במהרי"ט שם שלהי כתובות בד"ה שלפני זה שתמה הרבה בדברי ר"ח כהן עפ"י הרמב"ן הנ"ל שמצות ישיבת א"י היא מצוה מצ"ע, ואינה כרוכה כלל בקיום המצוות התלויות בארץ, וצ"ע רב בישוב הדברים. כן יש לעיין בפסק ההלכה של הרמב"ם שהביא להלכה היתר היציאה מהארץ לכהן (פ"נ מאבל הי"ד) ולמה לא הביא גם שכמו"כ מותר לו לצאת לצורך כיבוד או"א.

ה.

ע"כ נראה בביאור הדברים עפ"י מהבאנו בס' ארץ חמדה (עמ' לד) דברי הרשב"ש ודברי הס' מעיל צדקה, שאם אינו מוצא מחייתו בא"י לא חייבתו תורה בישיבת א"י "כי אין זו ישיבה כלל אלא במקום שימצא מזון ומדור". והבאנו שם ראיה נכוחה לדבריהם ממה שהתירו לצאת לחו"ל כשלא ימצא מקום להשתכר, שנראה מזה שגם אם יכול להתפרנס מהצדקה אין עליו מצות ישיבת א"י בכה"ג. מזה אנו למדים שישיבת א"י מותנית בישיבה שיש בה רוחה, כי רק זו שם ישיבה עליה, אבל אם יש לו הטרדה ע"י ישיבה זו, לא זוהי הישיבה שחייבה תורה. מעתה נראה שהדיון בנידון דכיבוד או"א הוא ג"כ לא מצד המצוה כשלעצמה, אלא מצד ההטרדה שדבר זה גורם לו שמניח אביו ואמו בצער ואינו מסייע להם בשעת דחקם, שכיון שכן אין ישיבתו בארץ גורמת לו הרגשת רוחה ושמחה מהאחוזותו בנחלת ה' אלא אדרבא הטרדה וצער, ולא זוהי הישיבה שחייבה תורה. ונמצא, שמצוה זו שונה משאר מצוות, כי בשאר מצוות, מאחר שפטור הוא מהם מצד מצות ישיבת א"י ל"ש בהו הטרדה והפרעה בקיום מצות הישיבה בא"י, משא"כ מצוה זו, שגם אם היה פטור ממנה מצד הדין עדיין אין לבו נרגע מטרדת הצער של או"א, ע"כ יש מקום מצד זה לפוטרו ממצות ישיבת א"י.

וא"ש מאד לפ"ז דברי המהרש"א שהבאנו לעיל שמחמת חביבות מצות כיבוד אם חזר ובא לפני ר"י, ואף ר"י נזקק להתיר לו ספיקו מחמת ראותו אצלו הבת מצוה זו. וכן מש"כ קרוב לזה המהרי"ט ששוב "עמעם עליו והתיר לו", שזה תמוה לכאורה מה שייך בזה עמעום, ואיך שייך להתיר מצד הטרדה. אלא הוא הדבר שאמרנו, שאמנם אילו לא שהיה רואה אצלו טרדה וצער מיוחד לא היה מתיר לו היציאה, כי לא מנו חכמים להיתר אלא ת"ת ולישא אשה וסתתם כפירושם דלשאר מילי אסור אפילו לשום מצוה אחרת כמו שהעלו בתוס' ומכש"כ למצות כיבוד או"א דקילא משאר המצוות ואינה דוחה שום מצוה לא מה"ת ולא מדרבנן וכנ"ל. אלא מאחר שראה אצל רב אסי שהוא מוטרד ביותר, ואף רב אסי עצמו רק מרוב צער על אי אפשרותו לצאת לקראת אמו חזר ובא, ואז התיר לו ר"י בהחלט כיון שעמעם עליו וראה בו טרדה גדולה, שמשו"כ לא היה בישיבה זו בא"י משום קיום המצוה כלל.

וא"ש שלא הברייטא ואף לא הרמב"ם מביאים להלכה דין זה להתיר היציאה בגלל כיבוד או"א, כי לא בגלל המצוה הותר לו, אלא בגלל צער, וזה אינו שייך להני היתרים שהברייטא מביאה שהם היתרים ממשיים שמצות ישיבת א"י נדחת בגללם, וכן לא הביא זאת הרמב"ם כי זה כלול בכלל היתר היציאה כשאנו מוצא פרנסתו כראוי, וה"ה הא, דשניהם טעם אחד להם, שבמקום שהישיבה גורמת טרדה וצער לא נאמרה המצוה ואינו מקיימה ממילא.

מסקנא דמילתא: אין בכח מצות כיבוד או"א לדחות מצות ישיבת א"י ואפילו לא לפי שעה, ורק אם יש לו טרדה מצד אי אפשרותו לכבד או"א כפי הרגשתו מותר לו אפילו לצאת מא"י לשם כבודם. ומעתה לכאורה בשאלה שנשאלנו, כשמצד עצמם מוכנים הם לעלית לא"י, אלא שמסופקים אם אין כאן איסור בדבר מצד המצוה של כיבוד או"א, הרי כנ"ל אין מצוה זו דוחה שום מצוה אחרת אפי' דרבנן, וכש"כ מצות ישיבת א"י שהיא דאורייתא לדעת הרמב"ן ולא יזה שיטות גם ברמב"ם.

ו.

ברם כל האמור לעיל הוא במי שיושב בא"י, והשאלה נשאלת אצלו לצאת לחו"ל לשם כיבוד או"א. משא"כ במי שנמצא בחו"ל ליד הוריו ומזומן לקיים בהם כל שעה מצוה זו של כיבוד, ובא לבטל המצוה ע"י עליה לארץ, בזה עדיין הדבר צ"ע כדלהלן.

בספ"ק דמגילה אמרינן (ט"ז:): גדול ת"ת מכיבוד או"א שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר לא נענש עליהם וכו' והובא להלכה ברמב"ם (פ"ו מממרים הי"ג) ושו"ע (יו"ד ר"מ ס"י"ג). ולכאורה קשה שנראה מזה שרק מצות ת"ת מחמת חשיבותה הוא שעדיפה על מצות כיבוד או"א, והרי קיי"ל שבכל מצוות הבאות עליו וא"א לקיימן ע"י אחרים, דחייב להניח כבוד אביו ולעשות המצוה שהוא ואביו חייבים במצוה (קיד' ל"ב), והובאה ברמב"ם בהלכה זו עצמה, וא"כ למה צריך להלכה מיוחדת לענין מצות ת"ת שהיא גדולה ממצות כיבוד.

וחשבתי לכאורה לתרץ עפ"י שנסתפק בהגהות הרד"ל מביחאו ז"ל בקיד' שם, במה שאמרו יניח כבוד אביו ויעשה מצוה, מה הדין בת"ת, אי ג"כ חייב להניח כבוד אביו ולעסוק בתורה או דלמא כיון דקיי"ל ת"ת אין לה שיעור יתבטל הימנה לצורך כיבוד או"א. וספיקו נראה תמוה שהרי בסוגיא דמגילה מפורש שת"ת גדול ממצות כיבוד ויכול להתבטל מכיבוד לשם ת"ת. ואולי ספיקו בגונא שא"ל אביו לעשות איזה דבר לכבודו, דבזה מעלה בס' המקנה בסוגין, דע"כ לא אמרו במגילה שמצות ת"ת עדיפא, אי"ז אלא למצות **כיבוד** אב[ל] כשאול אביו ואינו עושה עובר גם אמ"ע **דמורא** שלא יסתור דבריו, ובזה לא מצינו שיהא מצות ת"ת עדיף על כיבוד. עכ"פ אפ"ל עפ"י דמשו"ה נקט במגילה המצוה דת"ת, כי כל המצוות **וודאי עדיפי** על מצות כיבוד כנ"ל בסוגיא דקיד' שהוא ואביו חייבים במצוה, וע"כ לא היה מקום לספק אלא לענין ת"ת משום דאין לה שיעור וכנ"ל, ובזה הוא דמסיק דאפ"ה עדיפה גם מצוה זו על כיבוד.

וחזרתי וראיתי שא"א לומר כן, דהנה מה דנסתפק ליה להגרד"ל הנ"ל יוצא מבואר מתוך דברי הראב"ד הו"ד בחיד' הר"ן ובמאירי למו"ק (ט:) במה שדרשו שם מן הכתובים שבת"ת : כל חפצך לא ישוו בה וכו' דמפרש הראב"ד שמצות ת"ת קודמת לכל המצוות אם אפשר להן להיעשות ע"י אחרים "אבל במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים כגון **כיבוד או"א** וקבורת מ"מ וכו' המצוה קודמת". ובטעמא דמילתא הסביר שם שאפילו כשעוסק בתורה אין בזה דין של עוסק במצוה פטור מן המצוה ש"לא נאמר כן בת"ת הואיל ועיקרה לידיעת קיום שאר המצוות מבטלין אותה בשביל כל מצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים" (שם במאירי). שמענו מזה שלא זו בלבד כששתי המצוות לפניו שצריך להעדיף מצות כיבוד על ת"ת, אלא שגם כשעוסק ממש בת"ת חייב להניחה בשביל מצוות כיבוד או"א. והדברים מפליאים : חדא שהרי אמרו בקיד' כנ"ל שמצות כיבוד אינה דוחה שום מצוה שאתה ואביך חייבין במצוה, והאיך תדחה זו אפילו כשעוסק במצוה דת"ת. ואף דקאמר הסברא שכל עיקרה לידיעת קיום שאר המצוות, מ"מ נראה ברור שאין זה אלא לגבי השאלה של עוסק במצוה פטור מן המצוה, שלא נאמר במצות ת"ת, שזה כאילו עוסק בכל המצוות עצמן, כיון שעיקרה לקיומן של המצוות, וה"ז כאילו עוסק במצות כיבוד או"א ג"כ, כ"נ ביאור דבריו. אכן ודאי שהיא מצוה כשאר מצוות ושייך גם לגבה שיניח מצות כיבוד ועוסק בתורה שאתה ואביך חייבים במצוה זו. ואם אפילו נאמר מטעמא דהגרד"ל הנ"ל שמצות ת"ת הואיל ואין לה שיעור אינה כלולה במ"ש בקיד', הרי מ"מ בסוגיא דמגילה הנ"ל מפורש יוצא שת"ת עדיפא מכיבוד או"א ונדחה מצות כיבוד בגלל ת"ת. ואילו לראב"ד ת"ת נדחת.

ז.

דברי הראב"ד הנ"ל שאין בת"ת משום דין עוסק במצוה הם לכאורה בניגוד לדעת הרמב"ם שכו' (פס"ו מה' אישות ה"ב) שהמתבטל מפו"ר לאחר עשרים שנה "הרי זה עובר ומבטל מ"ע אם היה עוסק בתורה וטרוד בה וכו' ה"ז מותר להתאחר שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכש"כ תלמוד תורה". הרי שנוקט שבת"ת יש ג"כ דין של עוסק במצוה וכו' **בכש"כ** משאר מצוות. וזה בניגוד מוחלט לראב"ד. וראיתי בס' יביע אומר ח"ד (יו"ד סי' י"ט) שעמד בזה ונוקט בפשיטות שהיא מחלוקת. אך זה תמוה (חוץ ממה שא"כ הול"ל הראב"ד להשיגו) כי הרי שתי הלכות אלו שהראב"ד והרמב"ם נתנו בהם טעמיהם אין בהם חולק, והרמב"ם (פ"ג מה' ת"ת ה"ד) כי ג"כ ש"אם א"א למצוה שתיעשה ע"י אחרים יעשה המצוה **ויחזור לתלמודו**". הרי שמותר וצריך להתבטל בשביל עשיית המצוה, אי"כ חידושו של הראב"ד שאין בזה משום עוסק במצוה הוא מוכרח. כמו"כ ממה שמותר להתאחר מלקיים מצות פו"ר אעפ"י שכל שעה שמאחר עובר במ"ע כמש"כ הר"מ הוא בהכרח מפני שיש בו דין עוסק במצוה וכו' שזהו שפוטרו. אי"כ הרי הדברים סותרים זא"ז.

והנראה בזה שבמצות ת"ת איכא **שני** ענינים : האחד הוא לידיעת קיום המצוות כולן וכנ"ל בהראב"ד. אכן חוץ מזה ישנה מצות והגית בו יומם ולילה שתכנה שכל זמן שהוא פנוי מצרכי חייו עליו להתעסק בתורה ולא בדברים בטלים. אכן מצוה זו היא תלויה **בזמן שעומד לרשותו** שאם הוא עסוק בפרנסת ביתו, בזה אמרו שגם בק"ש שחרית וערבית יוצא י"ח. אכן אם יש לו פנאי הרי צריך להגות כל אותו זמן, ואם מתבטל עובר כל שעה ושעה במ"ע זה. וזוהי מצוה מצד עצמה ולא מצד מטרת הקיום של המצוות, אלא שכל זמנו צריך להיות מוקדש לתורה. והנה בעוסק בתורה ובאה לו מצות כיבוד או"א, כאן ל"ש לבא עליו מצד המצוה של והגית וכו' כי זו מעיקרה לא נאמרה אלא לגבי הזמן **הפנוי** ביום ובלילה, אבל לא אם עוסק בצרכיו, ומכש"כ בצרכי שמים. אכן מצד המצוה **הכללית** המוטלת עליו ללמוד תורה אנו צריכים לדון מה עדיף בפרט כשהוא עוסק עכשו בתורה. ובזה הוא דחידש הראב"ד, דכל עיקר מצות ת"ת הוא לשם קיום המצוות, ע"כ ל"ש שהעסק בה ייחשב בכדי לפטור מהמצוות שכל עיסוקו הוא רק למען המצוות. וכיון שמצות ת"ת אין לה שיעור, בעוד שמצות כיבוד מוטלת **עכשיו** עליו, ואם יעסוק בתורה יבטלנה ממש, ואילו מצות ת"ת אינה קשורה **לזמן** זה דוקא וכנ"ל, ע"כ ל"ש כאן שאתה ואביך חייבים במצוה, שהרי אין זה בא לבטלה מעליו, שהיא מצוה נמשכת ולא קשורה בזמן וכנ"ל, ע"כ הוי מצות כיבוד בזה כמו כל המצוות כולן, שיש להעדיף המצוה **העוברת** על המצוה הקיימת ועומדת. ולא חידש הראב"ד אלא הסברא שגם דין עוסק במצוה אין כאן כיון שהעוסק בה הוי כעוסק בכל המצוות כולן וכנ"ל. וכל זה בהא דמצוה עוברת נגד ת"ת, אכן בהא דלישא אשה, שהמדובר לענין **להתאחר** בקיום המצוה כדכתב הרמב"ם, עצם המ"ע יקיים ואינה עוברת, אי"כ מבחינה זאת אין להעדיפה, ויש לנו רק לדון מצד שבכל רגע שהיא מוטלת עליו ואינו מקיימה הרי הוא עובר על אותו רגע, אכן אם מבחינה זאת הרי גם ת"ת שוה לה שג"ז מוטלת עליו כל רגע, כיון שאת עצם המצוה יקיים אח"כ. ובזה אדרבא תוסבר לנו הלכה זו, שמחלק הרמב"ם (וזה מוכרח מתוך הגמרא) שלא נאמר ההיתר אלא **להתאחר** אבל לגמרי - לא, ולכאורה אם מצד עוסק במצוה אתינן עלה אמאי לא יפטר לתמיד. אע"כ כסברת הראב"ד הנ"ל דאין מצות עסק בתורה פוטרת כל המצוות שכל העסק בתורה נחשב כעוסק בהן וכנ"ל.

(והא דבן עזאי נפטר נראה מלשון הרמב"ם שאי"ז אלא מפני שנחשב כאונס שכ"כ "שאין עליו עון", אבל אינו

היתר לכתחילה גם לבן עזאי).

ח.

וכל זה אמור באמר לו אביו השקיני מים וכדוגמת הגמרא קיד' שהיא מצוה עוברת. אכן הסוגיא דמגילה הרי לא בהא מיירי אלא שהולך מבית אביו שע"י יתבטל ממצות כיבוד, אבל אינו מבטל מ"ע דכיבוד דרמיא עליה בשעה זו. ואי תימא שזהו כיבודו שיהא מצוי להם כל שעה בכדי למלא צרכיהם, מ"מ אין זו מצוה עוברת אלא מוטלת עליו כל שעה בדומה למצות ת"ת. אך יותר נראה שאין שום קיום של המצוה דכיבוד בזה שמצוי כאן אלא שהוא רק בחינת עוסק במצוה, שזה אמור לא רק כשעושה ממש המצוה אלא כל שעיסוקו בדבר אחר יביא לידי אי אפשרות של התעסקות במצוה שהתחיל לטפל בה כמבואר בתוס' סוכה (כה ד"ה שלוח). א"כ אין לזה שייכות כלל להראב"ד ולהרד"ל, כי הראב"ד מיירי כשעומדת לפניו ממש המצוה של כיבוד, והיא מצוה עוברת לעומת מצות ת"ת שהיא מצוה נמשכת, ובזה באמת נעדיף מצות כיבוד, ואפילו אם כבר עוסק בתורה (ונפשט ספיקו של הרד"ל מתוך דברי הראב"ד). אכן כשעדיין המצוה אינה לפניו, כי לא אמרו לו או"א לעשות כלום, ואף אין הם נצרכים ברגע זה לאיזה צורך שהוא, אלא שהוא נמצא במחיצתם וע"י נחשב כעוסק במצוה דכיבוד, והשאלה היא אם יכול לעסוק עכשו בתורה באופן שלכשיהא גם צורך לאביו אליו לא יהא מצוי אצלו (ויהא אז פטור מצד אונס) בזה הוא שדנה הגמרא במגילה והכריעה דגדול ת"ת ומותר לו לעשות זאת.

שוב מצאתי בס' ערוך השולחן (סי' ר"מ סל"ו) שעמד ג"כ בדיוק הנ"ל במאי דנקט ת"ת דנראה דאילו לשאר מצוות לא. ומבאר באופן זה וז"ל: ונראה מזה דכשהולך למצוה אחרת צריך ליטול רשות או"א וכו' דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואיך יעזוב מצות כיבוד ויטול מצוה אחרת וכו', עכ"ל. כונת דבריו עפ"י שכי הריטב"א סוכה כ"ה שם שכל הדין של עוסק במצוה הוא "דאפילו בעי להניח מצוה זו לעשות מצוה אחרת גדולה הימנה **אין הרשות** בידו וכו' דכיון דפטור מן האחרת הרי היא אצלו עכשו כדבר של רשות, ואסור להניח מצותו מפני דבר שהוא רשות", עכ"ל. וזהו שכי הערוה"ש דבכל מצוה אחרת (והיינו ודאי במצוה מעין זו של ת"ת שאינה תלויה בזמן ואינה עוברת, דאילו במצוה עוברת, הרי אף בעוסק ממש בכיבוד או"א מצוה להניחה ולעסוק במצוה שאתה ואביך חייבים בה וכו') יש בכה"ג שעוסק במצות כיבוד משום עוסק במצוה ופטור ממנה ואינו רשאי להניח מצות הכיבוד המוטלת עליו ולעסוק במצוה האחרת. ורק לענין מצות ת"ת הוא שאמרו שהיא גדולה ממצות כיבוד ומותר לו להניח העיסוק שבכיבוד ולעסוק בת"ת (וקצת נראה שגם דין זה הוא בדומה למ"ש לענין המצוה דלישא אשה, שאין זה אלא "שאין עליו עון", והוא כפי שהסברנו לעיל מפני שזה בחינת אונס אצלו. וכ"ה גם בניד"ד שלא באה אלא הוכחה שלא נענש ע"ז, אבל לא נאמר גם בזה שראוי לעשות כן לכתחלה. ויתיישב מה שיש לשאול, כיון שהוא כלל שעוסק במצוה פטור מן המצוה ואף איסורא איכא וכו', והוא אפילו בכדי לעשות מצוה גדולה וחשובה יותר כמש"כ הריטב"א וכו', איך הוציאו ת"ת מן הכלל. אך לפי הנ"ל ניחא, וצ"ע"ב).

ומכאן יש ללמוד לניד"ד שמי שנמצא אצל הוריו הוא בגדר **עוסק במצוה** לענין כיבוד, והוא פטור מכל מצוה אחרת שאין קשורה בזמן, ואף אם ירצה אינו רשאי. ומכאן שגם מצות ישיבת א"י כיון שאינה קשורה עם זמן ואינה מצוה עוברת פטור הוא הימנה מצד מצות כיבוד שעוסק בה. ואינו רשאי להתבטל הימנה, אף אם ירצה בכך. הואיל וכן, בכל מקרה מעין זה, על המדריכים להמנע מלכוין חניכיהם לעליה לא"י בניגוד לרצון הוריהם וצרכיהם. ואעפ"י שהמבי"ט (תשי' קל"ט הנ"ל) מסיק בנידון שאלתו דמי שנדר לעלות לא"י ואו"א אינם מניחים אותו, שא"י לשמוע להם, עי"ש. נראה שזה אמור רק בגונא שגם או"א חייבים לעלות לא"י כמבואר בדבריו שם שכי: והכא נמי הוא ואביו חייבים לדור בא"י, ואין לו עונש על שאינו מקיים מצות כיבוד או"א שגם הם יכולים לעלות עמו ויתקיימו שתיים, עכ"ל. וכיון שגם הם חייבים, נהי דאין כופים אותם ע"ז, כמבואר שם בא"ד מילתא בטעמא דהוא כמצוה שמתן שכרה בצדה מצד המעלות שבה, מ"מ ל"ש לפוטרו מדין עוסק במצות כיבוד או"א שיפטור ממצות ישיבת א"י, שהרי יכול לקיים שניהם ע"י שגם הם יקיימו את שלהם. משא"כ אם קיימות סיבות מספיקות שבגללן אין או"א חייבים לעלות, בכה"ג גם המבי"ט יודה דגם על הבן אין המצוה קיימת, כיון דעוסק הוא במצות כיבוד או"א ופטור ממצות ישיבת א"י, וכ"נ מדבריו, עי"ש.

אלא א"כ נבוא על מצות עליה והאחזות בארץ בשעה זו מצד שיש בזה משום הגברת כוח העם היושב בציון, ומהוה גם **הרתעה** כלפי האויבים מבחוץ, גם כח **הגנתי** ממש בבא שעת מבחן. וכן כיון שהעולה לא"י הוא שומר תורה ומצוות, שבעלייתו הוא מגביר את כוח הצבור הנאמן לקדשי ה', וזה יש לו ערך גדול לריבוי זכות העם היושב כאן ולקרבת הגאולה. אך זה דורש בירור מצ"ע, ולא נכנסתי בזה אלא מצד גדר מצות ישיבת א"י בתור אחת המצוות החשובות, כפי שיוצא מתוך חז"ל, וכפי שהאריך בזה הרמב"ן, כידוע.

ט.

אכן זה אמור כשהבן ע"י המצאו ליד ההורים עוסק בפועל בכבודם. אולם אם אין הדבר כן, שההורים אינם זקוקים לטיפול ואינם מעוניינים בזה כלל, רק שאינם מרוצים מעצם עליית הבן לא"י, ויותר מרוצים שימצא בארצם בגלל טובת הבן עצמו, בזה נראה שהענין שונה, וכדלהלן: הרמ"א (ס" ר"מ סכ"ה) פסק שאם האב מוחה בבן לישא איזה אשה שיחפוץ בה אין הבן צריך לשמוע לאב בזה. וכי ע"ז הגר"א . . . דלא אמרו אלא מאכילו וכו' דשייך ביה אבוב, ועי' תוס' קיד' ל"ב ד"ה ת"י, ונראה לר"י (שגם למ"ד משל בן, היינו רק כשזה גוף הכיבוד משא"כ להניח אבדתו בשביל להביא לאביו לאכול וכו') אי"ח (שגם למ"ד משל בן, היינו רק כשזה גוף הכיבוד משא"כ להלכה שכיבוד אב הוא משל אב, וא"כ ודאי שבכה"ג אי"ח). ומה שמסיק אח"כ מהרשב"א שגם במחמר יש מ"ע דכיבוד, היינו רק במחמר וכו', שיש בזה עכ"פ **הכשר** כיבוד שמחמר להביא לו מה שצריך, אבל מה שאין בו שייכות לאב רק שהאב רוצה שהבן יעשה כך, אין בזה שום חיוב של כיבוד אב.

אכן בס' המקנה (קיד' ל"ב) מדייק מדברי רמ"א אלה, שרק לענין לישא אשה הוא דא"י לשמע בקולו הא בדבר

אחר חייב מדין מורא שפירושו שלא לסתור דבריו, ורק במקום הפסד פטור (והיינו מצד דקיי"ל משל אב). עיי"ש שהתקשה מדברי התוס' הנ"ל שנראה לכאורה שלא כדבריו.

ובדעת הרמב"ם וכן בשו"ע נראה שנוקטים שיש מצות כיבוד או"א גם כשאנו להאכילו ולהשקותו אלא בעצם מילוי מצותו, וכמו שיבואר, הנה בגמרא מצינו (קיד' ל"ב) אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות וכו' אם יכולה מצוה שתיעשה בידי אחרים תיעשה ואם לאו מניח כבוד אביו ועושה מצוה שאני ואבא חייבים במצוה. והקשו התוס' (יבמות ה: ד"ה כולכם) לפ"ז למ"ל קרא דאת שבתותי תשמורו כיון דמסברא ידעין לה דיניח כבוד אביו וכו' ותירצו "דמהכא ילפינן התם", היינו שאין זה מסברא אלא מגזה"כ. (וראיתי בס' אמרי משה סימן י"ז שהקשה דלפ"ז משמע שמגילוי הכתוב עכ"פ אנו למדים הסברא שאין לדחות שום מצוה בגלל כיבוד או"א, א"כ מאי פריך ביבמות שם למאי דמוקי לה בלאו דמחמר, דנילף מכאן לעלמא שאין עשה דוחה לית, והרי שא"ה שהוא מצד שאני ואבא חייבים במצוה. אך קושיא זו אפשר להקשות גם על עצם הגמרא שהרי בברייתא מסיים כולכם חייבים בכבודי, שמזה נראה כאילו שרק לענין כיבוד או"א נאמרה הלכה זו. אלא צ"ל שהגמרא פירשה הביטוי הכל חייבים בכבודי לא בתור נימוק של הלכה זו אלא בתור קביעות עובדא, שאין כאן דחיה אלא כולכם חייבים בכבודי, ומצות כיבוד אב אינה עדיפה משאר מצוות (ולא כדזהו ס"ד להעדיפה מפני שהושווה כבודם לכבודו של מקום), וא"כ ה"נ תתפרש לפי התוס' הברייתא שבקיד' יניח כבוד אביו ויעשה מצוה שאני ואבא חייבים וכו' היינו שאין עדיפות לכבוד אבא, **כפי שאמרה תורה** את שבתותי תשמורו כולכם חייבים בכבודי).

יוצא עכ"פ מהתוס' ששתי הלכות אלו, הברייתא ביבמות והברייתא שבקיד' הכל אחד והכל ממקור אחד מהקרא דאת שבתותי תשמורו. ומובן ממילא שמ"ש בברייתא קיד' שאם יש אחר שיעשה המצוה תיעשה המצוה ע"י אחר והוא יעסוק בכבוד אביו, זה שייך גם לגבי הברייתא שא"ל אביו אל תחזיר. ולא כן נראה מהרמב"ם, שלא כך הלכות אלה יחד, אלא הביא קודם הלכה בסתם שכל שא"ל אביו לעבור על המצוה אינו חייב לשמוע בקולא ולא חילק כלום אם יכולה המצוה שתיעשה ע"י אחר, וכן לא נתן שום דוגמא לדבר אלא בצורה סתמית. ואילו לאחר מכן הביא ההלכה, שאם א"ל אביו השקיני מים ומצוה לעשות אם אפשר למצוה שתיעשה ע"י אחר תיעשה כו', נראה ממנו ששתי הלכות אלו אינן היינו הך. במיוחד בולט הדבר מתוך הסדר של השו"ע, שלא נקט כסדר הרמב"ם בהלכות אלה אלא הקדים המאוחר באמר לו אביו השקיני מים וכו' כנ"ל, ועוד כמה פרטי הלכות בזה ורק **אח"כ** הביא הא דא"ל אביו לעבור על ד"ת וכו', שנראה מזה בעליל שהלכה ראשונה של השקיני מים אין מקורה ממש"נ בתורה הדרשה דאת שבתותי תיראו שא"כ היה לו להקדים קודם הלכה זו ששם נאמרה דרשה זו. וכן השו"ע לא הזכיר בהלכה זו שא"ל לעבור על של תורה הגבלה הנ"ל שאם אפשר למצוה שתיעשה ע"י אחר תיעשה. מזה נלענ"ד ברור שלדעתם שתי הלכות אלה מקור אחר להן, והברייתא בקיד' באמת מסברא למדה זאת שמניח כבוד אבא ועוסק במצוה, ואילו הברייתא ביבמות ענין אחר הוא וזה נלמד מקרא דוקא. וביאור הדברים דבקיד' מייירי בשיש מ"ע נגד המ"ע דכיבוד, וכגון הא דלית המת כדפירש"י, בזה אילולא הסברא היינו אומרים ששתיהן **שקולות** ואיזו שירצה יבחר ותדחה השני בשו"א"ת. ולזה באה הסברא מניח אני כבוד אבא, שיש להעדיף המ"ע האחרת נגד כבוד אבא. אכן בנוגע להיכא דאיכא **ל"ת** כנגד העשה דכיבוד, בזה הסברא אינה מספיקה, די"ל דכמו דבעלמא עשה דוחה ל"ת ה"נ הכא, ואין זו טענה מניח אני וכו' כי גם העשה דכיבוד הוא מצד התורה וכבודו של מקום הוא, וכיון שהל"ת נדחה שוב אין כאן פגיעה בכבוד שמים מה שעוסק במוע דכיבוד או"א. לזה נצרכת הדרשה דאת שבתותי תיראו שאין עשה דכיבוד או"א דוחה. אכן מעתה דיש לנו דרשה זו לכאורה אי"צ לסברא. משו"כ סובר הר"מ שדרשה זו המדובר דוקא כשאומר **לעבור** על מה שצוית תורה, ולא כשאומר להביא גוזלות אלא שע"ז **ממילא** אינו יכול לקיים מצות התורה האחרת (ושלא כמו שנוקטים בתוס' קיד' ל"ב הנ"ל דהתם פשיטא שלא ישמע לו), שאמנם גם בכה"ג קיימא מצ"ע דכיבוד שיכבד דבריו וציוויו, אולם בזה מיעטה תורה, כיון שהציווי הוא נגד התורה שאין כאן מ"ע דכיבוד, ואעפ"י דקודם הוה ס"ד דגמרא יבמות שהמדובר בא"ל שחוט לי בשל לי, היינו לפ"מ דס"ד דוקא, אכן לפי מה שמביא לבסוף שגם באומר אל תחזיר נלמד מכאן, הוי הפירוש מפני שאומר לעבור. וזהו הפירוש בגמרא, שכן **הכשר מצוה**, היינו שאין בעצם הפעולה משום כבוד אב, רק שע"ז נשמע הוא לו, א"כ אין זה אלא הכשר מצוה.

ובזה נראה להבין מה שהרמב"ם לא נתן כל דוגמא בהא דא"ל אביו לעבור, כי כאן המדובר שהציווי מתיחס לאיזה שהוא דבר שהוא מצוה או עבירה בתורה, ולא שא"ל השקיני מים, אלא שזה מתנגש עם איזו שהיא מצוה אחרת. וע"כ גם לא הזכיר בהא דא"ל אביו השקיני מים ומצוה לעשות, שהוא גם כשעומד לפני מצוה מדבריהם.

כי בזה באמת קיים הכלל דאתי דאורייתא ודחי דרבנן. והנה הרמב"ן הקשה על שיטת הרמב"ם שיש בכל דרבנן דין ל"ת דאורייתא, דא"כ למה מצינו תמיד חילוקים בין דאורייתא לרבנן ומקילים בדרבנן. וביקנאת סופרים' שם הסביר יפה, שילא תסור' עוברים רק אם עשה **בזדון ומעל** ורצונו שלא לשמוע בדברי חכמים משא"כ אם עובר מפני שיצרו תקפו, וכן בגונא שזה ספק דבריהם בזה לא קיימא כלל המצוה ד'לא תסור', וא"כ לניד"ד דוקא אי אמר לו בפירוש לעבור על איזו שהיא מצוה וזהו ציוויו ורצונו, בזה גם בדרבנן שייך ה'לא תסור' דאורייתא וקיימא הדרשא שלא ישמע לו. משא"כ אם א"ל השקיני מים שאין כאן שום מכוון נגד איזו שהיא התחייבות אחרת אלא שזה **במקרה** מתמד עם מצוה אחרת, אז אין ע"ז הקרא ד'את שבתותי' רק מכח הסברא בעלמא של אני ואבא חייבים במצוה, וזה ל"ש במקום שבאה מצוה דרבנן נגד המ"ע דכיבוד, ואמרינן שפיר אתי דאורייתא ודחי דרבנן, כי בכה"ג אין 'לא תסור' דאורייתא כלל. וא"ש שכשאמר לו אביו לעבור, גם אם יכולה המצוה שתיעשה ע"י אחר, אי"ח לשמוע לו.

יוצא מדברינו שאם אין הנאה לאביו מזה אלא שזהו רצונו, בפלוגתא תליא, לדעת התוס' אין בזה מצות כיבוד כלל. ואילו לרמב"ם גם בזה ישנה למ"ע זו. אכן לניד"ד כשאומר לו אביו שרצונו שלא יעלה לא"י, אם אמנם לדעת הרמב"ם והשו"ע שייך בזה עשה דכיבוד, **הרי בזה ובכל בכה"ג קאו דברי הרמב"ם שגם נגד מצוה דדבריהם אינו**

שומע לו, כיון שכל הציווי הוא מנוגד להלכה, גם הלכה דרבנן יש בזה לא תסור דאורייתא, וקאי ע"ז הדרשא דאת שבתותי תשמורו שאי"ח לשמוע לו. אי"כ הן לתוס' הן לרמב"ם אין כאן מ"ע דכיבוד, לתוס' מצד שאין עשה דכיבוד אלא במה שנוגע באופן ישיר לטובת אבא דומיא דהאכילי וכו', ולרמב"ם והשו"ע - מצד דבכה"ג גם נגד מצוה דרבנן אין דין כיבוד או"א כלל. וכיון שעלי" לאי"י היא לכל הפחות מצוה דרבנן, אין בזה דין כיבוד או"א כלל לכל הדעות.

מסקנת הדברים מכל האמור לעיל: מי שנמצא ליד הוריו בחו"ל והוא מטפל בהם ומסייע על ידם אין עליו מצות עליה לאי"י, ואפילו אם לא יאמרו לו ההורים שהם מתנגדים לעליתו, מצווה ועומד הוא להשאר לידם ולכבדם, אולם אם ממילא אינו על ידם, וכן אם אין ההורים צריכים את שימושו, והם מוחלים לו ע"ז גם בהיותו לידם, אלא שהם מתנגדים לעליתו לאי"י מאיזו סבה שהיא, בזה אי"ח לשמוע להם: אדרבא מצוה ועומד הוא לקיים המצוה שהוא והוריו חייבים בה. וכיון שהיא מצוה עליו, גם המדריכים אותו לכך, לא זו בלבד שאינם עוברים שום איסור אלא אדרבא מצוה גדולה בידם שמסייעים לדבר מצוה גדולה של ישיבה לאי"י ששקולה כנגד כל המצוות, כפי שמסיק הרמב"ן.

סימן כג : גידול בהמה דקה בא"י בזמננו

א.

איתא בשו"ע (ח"מ סי' ת"ס מ'): אין מגדלין בהמה דקה בא"י מפני שדרכם לרעות בשדות של אחרים והיזקם מצוי, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות שבא"י. והאידינא שאין מצוי שיהא שדות לישראל בא"י נראה דשרי, עכ"ל.

ונשאל הגרצ"פ פרנק זצ"ל מה הדין בזמן הזה שרוב השדות הם של ישראל, ונדפסה תשובתו בס' הר צבי המצורף לספרי הטורים (סי' הנ"ל) וז"ל: לדעתי יש לדון בזה להיתרא ולומר שכיון שבמשך הזמן נתבטל האיסור והותר לגדל בהמה דקה בא"י, שוב אין הדבר חוזר לאיסורו אלא ע"י מנין חדש. וכל זמן שלא נגזר במנין מחדש הרי הוא כגזירה חדשה שאין עושים מעצמנו גזרות חדשות.

וראי' לזה מהירושי (פ"ג דסנהדרין ה"ה): טייב בזה"ז מהו. ר' ירמיה סבר מימר בטל הדין בטלה גזירתא. ר' יוסי סבר מימר לעולם הגזירה במקומה עד שיעמיד ב"ד אחר ויבטלה. ופי' בקה"ע טייב בזה"ז, אמתני' דשביעית קאי. דתנן התם שדה שנטיבה לא תזרע במוצאי שביעית. אבל משום ארנונת המלך התירו לזרעה במוצאי שביעית. ומיבעי ליה עכשו שבטל האונס, שדה שנטיבה בשביעית מותרת או לא. ואי"ר ירמיה בטל הדין אעפ"י שבטלה הגזרה, כלומר תקנ"ח שגזרו איסור שמטה אף בשביעית בזה"ז שנתבטלה מחמת האונס שהתירו לחרוש, השתא שנתבטל האונס מותרת לזרעה שכבר בטלה התקנה. ל"א בטל הדין כלומר עבר האונס אפ"ה בטלה גזרת חכמים, שכיון שנתבטלה פעם אחת שהרי התירו לחרוש, בטלה לעולם. ור' יוסי ס"ל דלעולם גזרת חכמים במקומה עד שנתבטל ע"י ב"ד אחר. אבל זו לא נתבטלה ע"י ב"ד. שלא התירו אלא מפני האונס, ואין זה קרוי ביטול ב"ד. עכ"ל קה"ע. נמצא דל' ירמיה אם בטלה הגזרה פעם אחת מאיזו סבה שהיא נתבטלה הגזירה לעולם ושוב אינה חוזרת מעצמה. וה"נ בני"ד מכיון שנתבטלה הגזרה של גידול בהמה דקה בא"י שוב אינה חוזרת מעצמה, דמשהותרה הותרה. ואף ל' יוסי י"ל דלא פליג אלא התם שלא היה היתר גמור אלא שהקילו משום אונס, משא"כ הכא שהותר לגמרי מפני שבטל הטעם גם ר' יוסי יודה ששוב אין הגזרה חוזרת מעצמה. ואפילו נימא דר' יוסי פליג בני"ד, כיון דהוי פלוגתא דאמוראי ולא הוכרעה ההלכה אין זה אלא ספק בתקנה דרבנן ומותר. עכ"ד.

ובס' יביע אומר (ח"ג ח"מ סי' ז') השיב עליו במה שסיים שכיון שלא הוכרעה ההלכה אזלינן לקולא, הרי ברמב"ם (פ"א משמו"י ה"א וי"ג) מבואר שקנסו אותו ולא תזרע למוצאי שביעית, הרי שחזרה גזרה למקומה כר' יוסי. ועוד שבירושי' שביעית חזינן דגם ר"י לא אמר זאת אלא בתור תמ"י. וכן אמר שם וכי איזה ב"ד עמד וביטל. באופן שאין כאן מחלוקת כלל לדנא, עכ"ד.

ב.

ולעני"ד ליישב דברי הארי החי זצ"ל, כי דבריו הם אדרבא בהסתמכות על הירוש' דשביעית הנ"ל, שמסיק שלא היה כלל ב"ד שהתיר. וכונת הדברים כי מה שמכריז ר' ינאי וכו' זה לא היה היתר מיוחד והפקעת האיסור הקודם אלא גילה שבכה"ג שהוא ס' פקו"נ ה"ז מותר. שהרי בירושי' שם כל השו"ט על דיני מסי"נ בשעת הגזירה, אי"כ ש"מ דנקיט שהי' בדבר גדר פקו"נ, בכה"ג זה מותר ועומד, ואין מקום לקנס גם בניטיבה. ולפ"ז ממילא מסולקת תמיהתו של ר' יוסי על סברתו של ר' ירמיה ממה שהוא לוקה ופסול לעדות כי בכה"ג שהותר לא מכוח ביטול הגזירה אלא רק מכח היתר פקו"נ שהוא מתיר כל איסורי תורה, ודאי שאין כאן ביטול הגזירה כל עיקר. (ול"צ כאן לכל השאלה אם בפקו"נ הותרה או דחוי' שהזכיר בס' הנ"ל, כי בכל אופן הוא היתר מצד אחר ולא ביטול הגזירה הוא). וממילא אי"ש בזה דברי ר' יוסי שר' ירמיה היה רק מתמה, והיינו לפ"מ שסבר שהיה בהכרזתו של ר' ינאי ביטול הגזירה. וז"א דכנ"ל לא הי' אלא הודעה על עיקר הדין. וממילא י"ל דר' ירמיה לא הופרך בעיקר סברתו דכל שבטלו הגזירה לשעה שוב צריך מנין אחר לחדשה, ואין לזה סתירה מהא דבני"ד הוא לוקה וכו', כי כאן לא ביטלו כלל הגזירה וכנ"ל. אבל מ"מ סברתו ודעתו של ר' ירמיה קיימים למק"א, באופן שכן יש ביטול הגזירה לשעה. ומעתה אין שום הוכחה ממה שהרמב"ם פסק להלכה הקנס דניטיבה כי כנ"ל בזה ודאי לכו"ע הגזירה לא בטלה, כי גם לשעתה לא ביטלו כלל אלא שהותרה מצד פקו"נ, וכדרך שכל איסורי תורה אינם עומדים במקום פקו"נ וכנ"ל. ולניד"ד יש כן להתחשב עם דעתו של ר' ירמיה, עכ"פ בתור ספק וכמ"ש הגרצ"פ זצ"ל.